

Калюжна Юлія Іванівна
кандидат політичних наук,
докторант кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

«СУЧАСНА РЕАЛЬНІСТЬ» ЯК ГЕНЕРАТОР СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ, ФОБІЙ ТА ІСТЕРИЗОВАНОСТІ СУСПІЛЬСТВА XXI СТ.

«Сучасні форми глобалізації не мають аналогів в історії, тому держави й суспільства зазнають глибоких змін, намагаючись пристосуватися до взаємопов'язаного і взаємозалежного, досить непевного й непередбачуваного світу» (Roseau, 1997, р. 4–5), відповідно, – дослідницький фокус і рефлексія провідних теоретиків сучасності (Дж. Александер, З. Бауман, У. Бек, Д. Белл, П. Бергер, Ж. Бодрійяр, П. Бурд'є, Е. Гідденс, Ф. Джеймисон, К. Дейвікст, У. Еко, Р. Інґліхарт, Р. Ітвелл, М. Кастельс, М. Маклюен, Е. Масуда, Т. Снайдерс, Е. Тоффлер, А. Турен, Дж. Уррі, Ф. Ферраротті, К. Фрідман, Ф. Фукуяма, Р. Хаас, Ю.Н. Харарі та ін.) спрямовані на пролонгацію «глобалізаційного дискурсу» в сучасному науковому просторі та пошук новітніх «теоретичних кодів» до розуміння і прогнозування реальності у XXI столітті.

За експертними оцінками сучасних дослідників, маркерами XXI століття є масштабні, динамічні, антиномічні та турбулентні процеси, які призводять до радикальних трансформацій в політичних, економічних, соціальних, культурних, екологічних, світоглядних системах сучасного світу: «виникаючий глобальний порядок – це порядок постійного безпорядку та порушення рівноваги» (Urry, 2000, р. 203), «Ситуація в багатьох регіонах світу, більше нагадує новий світовий безлад. ... Гірше за все, загальна тенденція вказує на подальше зростання безладу» (Хаас, 2016, с. 13), «У добу нової й новітньої історії ми звикли ототожнювати порядок з «контролем над ситуацією». Саме цього відчуття «контролю над ситуацією», обґрунтованого або часто ілюзорного, нам бракує понад усе ... одним словом, сьогодні, схоже, ніхто не контролює ситуацію. Гірше того – не зрозуміло, що означає «контролювати

ситуацію» в сучасних умовах» (Бауман, 2008, с. 48-49), «Реальність ХХІ століття є джерелом унікальних феноменів – «джокерів» (домінантними рисами яких є низька ймовірність, несподіваність настання та надзвичайна серйозність наслідків, локального або глобального масштабу), які підривають існуючі тренди, формують нову картину майбутнього, змінюють наше уявлення про майбутнє та змушують переосмислити минуле, породжуючи нові концепції та оцінки» (В. ван Рай, К.-Х. Штайнмюллер, 2012), відтак, – домінантними рисами масовій свідомості ХХІ століття стають «невизначеність», «некерованість», «непрогнозованість», якій й утворюють світоглядні контури «нового порядку» – «нової нормальності ХХІ століття», в яких відчуття «розгубленості», «тривоги» та «страху» стають фоновими та типовими явищами сучасного соціуму.

Свідомість сучасної людини перевантажена «інформаційним тиском» з боку медійних, мережевих та месенджерових платформ, в яких, на жаль, переважають новини з «негативним індексом». Так, аналізуючи сучасний світ крізь призму «інформаційного порядку денного» вражає той факт, з якою швидкістю суспільна свідомість адаптується до «жахливої картинки» ХХІ століття – війни, тероризм, міграційна криза, соціальні протести, кримінал, бідність, стихійні лиха, катастрофи тощо, – систематичність та філігранність, з якою сучасні «нюсмейкери» реплікують в суспільну свідомість інформацію «деструктивного змісту» призводить до дивергенцій світоглядної парадигми Сучасної Цивілізації, траєкторії яких все більше віддаляються від загальновизнаного «Абсолюту Гуманізму».

Наукова експертиза, що ґрунтується на оцінках провідних західних та вітчизняних дослідників, засвідчує вражаючу асиметричність сучасного суспільства, зокрема, – й в світоглядному просторі: з одного боку, – відбувається рутинізація, звикання до «поганих новин», і навіть апатія, в сприйнятті інформаційних повідомлень з «негативно-деструктивним індексом», суспільство «інформаційних конс'юмерів» споживаючи чергову дозу «поганих

новин» емоційно-критично реагує коментарями, обговоренням, протестними акціями та ін., проте, дуже швидко з'являються нові інформаційні приводи, що збурюють суспільну свідомість та зміщають акценти уваги. Тож, фактично, численні «негативні новини» стають типовими «інформаційними практиками» та фоновим явищем для «нової реальності ХХІ століття», і лише «дійсно патові ситуації», що створюють черговий «інформаційний спалах», здатні на певний час сколихнути суспільну свідомість, – так, Ж. Бодрійяр визначає подібний стан сучасного суспільства, так званої «мовчазної більшості», наступним чином: «Маса – це чорна діра, куди провалюється соціальне ... маса з повною байдужістю пропускає крізь себе і вплив, і інформацію, і нормативні вимоги» (Бодрійяр, 2000, с. 8-10); з іншого боку, – сучасна реальність виступає потужним генератором страхів та істеризованості суспільства, за твердженням сучасних дослідників, ХХІ століття визначається в категоріях – ризиків, тривоги, страху та соціальної істерії – «Соціально-політична нестабільність, постійне зниження рівня життя, збільшення кількості катастроф, стихійних лих і природних катаклізмів тримають сучасну людину в постійному страху і тривозі. Тривога перед невідомим і непередбачуваним майбутнім глибоко вкорінена в людське мислення. Людей може жахати минуле і не задовольняти сьогодення. Але дійсний страх людина здатна відчувати насамперед тоді, коли думає про те, що чекає її в майбутньому (Горохова, 2010, с.256).

Дійсно, свідомість сучасної людини перебуває під постійним комунікативно-інформаційним тиском (новини в режимі «on-line», «шокуюча статистика», «апокаліптичний стиль» подачі інформації тощо), тож, вочевидь, відповідальність за відчуття тотального страху та стану «соціальної істерії», що стає загрозливою тенденцією сучасності, рівною мірою належить, як сучасним ЗМІ (які в боротьбі за аудиторію «інформаційних конс'юмерів» експлуатують тематику «суспільного шоку»), так і окремих індивідів (які не вдаються до аналізу та критичної оцінки «меседжів», а просто «споживають» інформаційний «продукт»). Так, У. Бек, у рефлексії щодо сучасного суспільства ризику, фокусуючи увагу на проблемі соціальних страхів визначає

провідну роль знання, як детермінанта страху, якщо людині повідомити інформацію про те, що для неї існує загроза, то небезпека для неї виникне, навіть якщо людина її не відчуває: «У тому, що стосується позитивної чи негативної відповіді, ступеня, масштабу та форм виявлення загрожуючий людині небезпеки, людина принципова залежить від чужого знання. Жертви стають некомпетентними, у справі їх власного життя. Вони втрачають значну частину суверенного знання. Шкідливе, прихована загроза, вороже причаїлось всюди, але розмірковувати над шкодою чи користю самі вони не в змозі і саме тому змушені використовувати гіпотези, методи і контроверзи чужих виробників знання» (Бек, 2000, с.64).

Так, до прикладу, дозволимо твердження, що страх глобальної екологічної катастрофи XXI століття, стає суспільним екзистенційним страхом сучасного соціуму – «глибинний страх від усвідомлення своєї смертності, незворотності буття» (Стасюк, 2013, с.315), який значною мірою сформовано сучасними ЗМІ та призводить до екстремізму і радикалізації екологічних поглядів, а у крайніх випадках – до екологічного терору. Акумуляція страхів та істеричні оцінки, щодо перспектив екологічного майбутнього нашої планети, нажаль, вже стали факторами які спровокували прояви екологічного тероризму, – цитата з маніфесту «The Great Replacement» (Велике Заміщення) одного з найбільш відомих екотерористів XXI століття 28-річного Брентона Тарранта: «відбувається бурна урбанізація та індустріалізація, постійно розширюються міста та зменшуються ліси, продовжується повне відсторонення людини від природи з очевидними результатами. ... навколишнє середовище знищується через перенаселення. ... Вбивайте окупантів. Вбивайте перенаселення і таким чином врятуйте довкілля» (The Great Replacement, 2019) – 15 березня 2019 року у м. Крайстчерч (Нова Зеландія) Б. Таррант здійснив акт екологічного терору, в результаті якого загинуло 51 людина, 50 поранено; 21-річний Патрік Крузіус своєму маніфесті «The Inconvenient Truth» (Незручна Правда) відповідальними за погіршення екологічної ситуації (забруднення води, нестачі ресурсів, неадекватної переробки, неконтрольованого розростання міст та надмірного

споживання) та наближення глобальної екологічної катастрофи, покладає на мігрантів: «наш спосіб життя руйнує довкілля нашої країни. Знищення навколишнього середовища створює величезний тягар для майбутніх поколінь. ... навколишнє середовище погіршується з кожним роком. ... наступний логічний крок – зменшення кількості людей в Америці, які використовують ресурси. Якщо ми зможемо позбутися достатньої кількості людей, то наш спосіб життя може стати більш сталим» (The Inconvenient Truth, 2019) – 3 серпня 2019 у м.Ель-Пасо (США, Техас) П. Крузіус здійснив озброєний напад, в наслідок якого загинуло 22 людини, 24 поранено.

Акцентуємо, «нова реальність ХХІ століття» є джерелом унікальних феноменів, чимало з яких маючи деструктивний характер, генерують відчуття тривоги, породжують соціальні страхи та фобії, і навіть, прояви «соціальної істерії», тож в сучасному суспільстві особливо вразливого до «негативно-деструктивних інформаційних практик», беззаперечним, є пріоритезація наукового знання та верифікація інформації.

Список використаних джерел

1. Rosenau, J., 1997. *Along the Domestic-Foreign Frontier*. Cambridge: Polity University.
2. Urry, J., 2000. *Sociology beyond Societies. Mobilities for the XXIst Century*. L., N.Y.
3. Хаас, Р., 2016. *Мировой беспорядок. Американская внешняя политика и кризис старого порядка*. Перевод В. Желнинов. Геополитика: АСТ.
4. Бауман, З., 2008. *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства*. Пер. з англ. І. Андрущенка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
5. ван Рай, В., Штайнмюллер, К.-Х., 2012. Зарождаючі тенденції і «джокери» як інструменти формування і змінення майбутнього. *Форсайт*, 6(1), с. 60-73. [online] Доступно: <https://foresight-journal.hse.ru/2012-6-1.html> [Дата звернення 29 лютого 2020].
6. Бодрийяр, Ж., 2000. *В тени молчаливого большинства или конец социального*. Екатеринбург.
7. Горохова, Л., 2010. Проблема існування сучасної людини крізь призму екзистенціалу страху. *Гілея*, 38, с.252-257.

8. Бек, У., 2000. *Общество риска. На пути к другому модерну*. М.: Прогресс-Традиция.
9. Стасюк, В., 2013. Поняття страху та його види: спроба детермінації. *Вісник Національного університету оборони України*, 3(34), с.312-315.
10. The Great Replacement [online] Available at: <https://www.hollywoodlanews.com/wp-content/uploads/2019/03/The-Great-Replacement-New-Zealand-Shooter.pdf> [Accessed 29 February 2020].
11. The Inconvenient Truth [online] Available at: <https://grabancijas.com/patrick-crusius-manifesto-the-inconvenient-truth/> [Accessed 29 February 2020].